﴿فَاسْأَلُواْ أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ﴾

وەڵامی شەرعی بۆ پرسیاری خوێنەران

مامۆستا خلیل أحمد

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين، وبعد:

ئەم گۆشەیەی گۆڤارەکەمان فەتوای مامۆستایانی ئایینی و وەڵامی پرسیار و کێشەی خوێنەرانی بەڕێز دەربارەی فیقە و حەدیس و ئەو شتانەی کە پەیوەندیان بە شەریعەتەوە هەیە لە ئامێز دەگرێت، بە ویستی خوای گەورە لە هەموو ژمارەیەکی ئەم گۆڤارە بەنرخەدا ژمارەیەك فەتواو وەڵامی بە سوودی متمانە پێکراو دەخەینە بەر دەستی خوێنەران ئەمەش وەڵامی چەند پرسارێکە:

پ١ / ئایا بەکارهێنانی ووشەی سەلەفی بیدعەیە یان نا؟

و/ بەکارهێنانی ناو و ئەلقاب کە بۆ پێویستی ببێ و هیچ مانایەکی خراپی تێدا نەبێ و هۆکار نەبێت بۆ پەرتەوازە کردنی موسڵمانان و هاندەر نەبێت بۆ هەلگرتنی بیروباوەڕی خراپ بە ناوی ئیسلامەوە ئەوە دروستە لەوانەش کە خراپن (أهل الكلام، الفلاسفة، الجهمية، الخوارج، المعتزلة، الروافض ....) بەڵام ناونان بە (أهل الحديث،أهل التقوى، أهل القرآن،أهل السنة والجماعة ،أهل الأثر ، السلفية،الطائفة المنصورة ،الفرقة الناجية ، الجماعة.......) ئەمانە دروستن چونکە ماناو دەلالەتی خراپیان تێدا نییە و دەلالەتی باشیش دەگەیەنن، بۆ نموونە ووشەی (السلف) لە زمانی عەرەبیدا بەمانای پێشینی خۆت دێت لە زانست و ئیمان و چاکە و خێردا .

ابن منظور ئەڵێ:

(والسّلف أيضا من تقدّمك من آبائــك و ذوي قرابتك الذين هم فوقهم في السِّنِّ والفضل ولهذا سُمي الصدر الأول مــن الــصحابة الــسلف الصالح)[1].

هەروەها وەکو فەرموودەش پێغەمبەری خـوا ﷺ بەکاری هێناوە کـە بـە (فاطمـة)ی کـچی ئەفەرمێت: (فانّه نعم السلفُ أنا لك)[2].

لەزاراوەی زانایاندا (سلف) بەمانای (صحابە) دێت ئیمـامی بوخـاری ڕیوایـەتی دەکـات کـە (ڕاشــد)ی کــوڕی (ســعد) کــە تابعییــە ئەفـەرمێت: (كان السلف يستحبّون الفُحولــة لانها أجرى وأجسر)[3].

واتە: (صحابە) هاوەڵان لە بـۆ غـەزا ئەسـپی (نێر)یان بە باشـتر دەزانـی لـە مـاین چـونکە ئازاو خێرا ترە . مەبەست لەم (أثر)ە وشـەی (الــسلف) کــە لەســەردەمی (تــابعين) دا بـەکارهاتووە و بـۆ صـحابەش بـەکارهاتووە واتا بۆ ماناياکی .

ئیمامی موسلیم لە پێشەکی صـەحیحەکەیدا لاپــەڕە ١٦ ڕیوایــەت دەکــات لەڕێگــەی (محمد)ی کوڕی (عبدالله) ئەڵێ گوێم لـێ بـوو علـی کـوڕی شـەقیق دەیگـوت لـە عبـدالله ی کــوڕی (مبــارك)م بیــست لــەناو خەڵکیــدا دەیگـوت: (دعوا حديث عمرو بن ثابت فانــه كان يسبُّ السلف) .

کەوا بوو سـەلەفیەت نیـسبەتە بـۆ (الـسلف) ئەمـەش نیـسبەتێکی چاکە بـۆ مەنهـەجێکی حەق و بیدعە و مەزهەبێکی تازە نییە .

شـێخ ابـن تیمـە (ڕەحمـەتی خـوای لـێ بـێ) ئەڵێ:

(لا عيب على من أظهر مذهب السّلف وانتسب اليه واعتزى اليه، بل يجب قبــول ذلــك منــه بالإتفاق، فإن مــذهب الــسلف لايكــون الا حقاً)[4].

واتە: عەیب نییە لەسەر کەسێك کە مەزهـەب و بەنامـەی سەلەفـ ئاشـکرا بکـات و خـۆی بداتە پاڵی (بڵێت مـن سـەلەفیم) وە شـانازی پێوە بکات، بەڵکو پێویستە ئـەم شـتەی لـێ وەربگیرێـت بەیـەك دەنگـی زانایـان، چـونکە مەزهەبی سەلەف تەنها حەق دەبێت.

بڕوانە مێژوو نووسی ئیسلام پێشەوا (الذهبي) **(ڕەحمــەتی خــوای لــێ بــێ) لــە ژیاننامــەی** الحافظ الدارقطني **دا ئەفەرمێت:**

(١) (لسان العرب: ٩/١٥٩).

(٢) (رواه مسلم: ٢٤٥٠).

(٣) (فتح الباري: ٦/٨٢ **چاپی** (دار الكتب العلمية) .

(٤) (مجموع الفتاوى: ٤/١٤٩).

﴿ يدخل الرَّجلُ أبـداً في علـم الكـلام ولا الجدال ولا فاضَ في ذلك بل كان سلفياً)[٥].

ئەگەر کەسێك بڵێت باشە خوای گەورە لە قورئاندا دەفەرموێت: ﴿هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ﴾ [الحج: ٧٨].

واتە: ناوی لێ ناونین بە (مسلم) موسڵمان ئیتر بۆچی ناوی تر بەکاربهێنین؟ ئێمە دەڵێین ڕاستە زۆر شیاویشە ئەگەر تاقمە گومڕاکان ناو و مەزهەب و ڕێچکەی خراپیان بەناوی ئیسلام و موسڵمانانەوە دروست نەکردایە هەمووشمان دەزانین هەرچی مەزهەب وحیزب و تاقمی گومڕا هەیە لە عالەمی ئیسلامیدا خۆی بە موسڵمان دەزانێت ئەی ئەبێ ئەوە کێ بێت نوێنەرایەتی ئیسلامی ڕاستەقینە بکات ئەگەر هەمووومان تەنها ناومان موسڵمان بێت بۆ نموونە ئەگەر کەسێك پێت بڵێ مەزهەبت چییە؟ ئەگەر تۆ بڵێیت موسڵمانم پێت دەڵێت باشە خەڵکی هەمووی خۆی بە موسڵمان دەزانێت (شیعە، خوارج، جهمیە، معتزلە) چۆن خۆت لەوانە جیا دەکەیتەوە و ئیسلامی ڕاستەقینەش دەپارێزیت ئەگەر بڵێیت موسڵمانێکم لەسەر قورئان وسوننەت هەموویان ئەوە دەڵێن کەوابوو ئەبێ بڵێیت موسڵمانێکم لەسەر مەنهەجی سەلەف واتا قورئان وسوننەت بە تێگەشتنی سەلەف (صحابە) ئەو کاتە هیچ تاقێکم ناتوانێت بەردەوام بێت . ئەنجا ناوی سەلەفی دژی ناوی مسلم نییە وەك موشریك یان کافر کە بەرامبەر بەناوی (مسلم)ە لەدژایەتی کردندا وە ئیسلام خۆی ئەوە دەخوازێت کە لە سلف لەسەری بوون وەك بە ئایەت ڕونکرایەوە وە چەندین حەدیسمان لەسەر ئەو مەسەلەیە هەیە وە لە حەدیسی افتراق دا هاتووە: (فقيل من هي الناجية؟ قال ما أنا عليه اليوم وأصحابي)[٦].

پ ٢/ ئایا بەکارهێنانی وشەی شێخ سونەتە یان بدعەیە؟

و/ وشەی شێخ دروستە بۆ کەسێکی زانا لە شەرعدا بەکاربێت وە هیچ کەس لە زانایان نەیانگوتوە حەرامە بەڵگە نەبوون لەسەر حەرامێتی حەڵاڵی دەکات، چونکە أصل (إباحە) یە وەك زانایان گوتویانە (الأصل في

---

(٥) (سير أعلام النبلاء: ١٦/٤٥٧).

(٦) (صحيح الجامع الصغير: ٥٣٤٣).

الأشياء الإباحة) بەمەرجێك ئەو ناولێنانە مانا و دەلالەتی خراپیان لێ نەکەوێتەوە .

پ٣/ مەرجەکانی قەبوڵ بوونی دوعا چی‌یە؟ ئەگەر داوای شتێك لەخوا بکەم قەبوڵ دەبێت؟

و/ گومان لەوەدا نییە کە خوای گەورە وەعدی داوە وەڵامی ئەو کەسانە بداتەوە کە داوای لێ دەکەن وەك دەفەرمووێ: ﴿ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ [غافر: ٦٠] .

یان سەلمانی فارسی ¡ بۆمان دەگێڕێتەوە و دەفەرموێ پێغەمبەری خوا ¢ فەرموویەتی: (إن الله حَيِيٌّ كريم يستحي من عبده إذا رفع يديه إليه أن يردّهما صِفراً)[٧] .

واتە: خوای گەروە خاوەنی بەشەرمە و بەڕێزە شەرم دەکات ئەگەر بەندەیەك دەستی پاڕانەوەی بۆ لا بەرز بکاتەوە و بەبەتاڵی بگێڕێتەوە . بەڵام خۆ نەبێ هەموو پاڕانەوەیەك وەربگیرێت کەوا بوو پێویستە ئەوە بزانیت ئەم مەسەلەیە چەندین مەرج و ڕێگری هەیە ابن القیم (ڕەحمەتی خوای لێ بێ) دەفەرموێ: جاری وا هەیە پاڕانەوە قەبوڵ ناکرێت و دوا دەکەوێت یان بە هۆی لاوازی خودی پاڕانەوەکە بۆ نموونە پاڕانەوەیەك بێت دژایەتی ودوژمنکاری کەسی تری تیادا بێت یان بە هۆی لاوازی دڵی ئەو کەسەی پاڕانەوەکە دەکات...یان بە هۆی ڕێگرێك وەك خواردنی حەرام و تاوان و دڵ ڕەشبوونەوە وەبێ ئاگابوون لە خوای گەورە و حەز و ئارەزوو زاڵبن بەسەریدا، لەو بەڵگانەی لەم مەسەلەدا هاتوون:

١- فەرموودەی أبو هریرە ¡ لە پێغەمبەرەوە ¢ :

(أدعوا الله وأنتم موقنون بالإجابة واعلموا أن الله لا يقبل دعاءً من قلب لاه)[٨] .

واتە: داوا لە خوای گەورە بکەن وەدڵنیاش بن بەوەی کە خوای گەورە وەڵامتان دەداتەوە وە ئەوەش بزانن خوای گەورە پاڕانەوەی کەسێك وەرناگرێت بەدڵێکی بێ ئاگاوە بیکات .

٢- فەرموودەی أبو هریرە ¡ لە پێغەمبەرەوە ¢ کە فەرموویەتی:

---

(٧) رواه أبوداود والترمذي، وصححه الألباني في : صحيح سنن أبي داود: ١٤٨٨) .

(٨) رواه الترمذي برقم ٣٤٧٩، وحسنه الألباني في : صحيح الجامع الصغير: ٢٤٥) .

(....ثم ذكر الرجل يطيل السفر أشعث أغبر يمدُّ يديه إلى السماء يارب يارب ومطعمهُ حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذي بالحرام فأنى يستجاب لذلك)[٩].

واتە: دەستەکانی بەرزدەکاتەوە بۆ ئاسمان دەڵێ ئەی خوایە ئەی خوایە لە کاتێکدا خواردنەکەی حەرامە و خواردنەوەکەی حەرامە و جلو بەرگی حەرامەو بە حەرام گۆش کراوە ئەی چۆن وەڵام ئەدرێتەوە و پاڕانەوەکەی قەبوڵ دەکرێت .

٣- فەرموودەی أبو هريره ئەڵێ پێغەمبەری خوا فەرموویەتی:

(يستجاب لأحدكم مالم يعجل يقول دعوتُ فلم يستجب لي)[١٠].

واتە: هەرکامتان داوا لە خوای گەورە بکەن وەڵام دەدرێنەوە بەمەرجێ پەلە نەکات و بڵێت داوام لە خوا کردو و وەڵامی پاڕانەوەکەم نەدرایەوە .

٤- فەرموودەی أبو هريره لە پێغەمبەرەوە :

(لا يزال يستجاب للعبد مالم يدعُ بإثم أو قطيعة رحم....)[١١] .

واتە: بەردەوام وەڵامی بەندە دەدرێتەوە بەمەرجێ داوای تاوان و بچڕانی پەیوەندی خزمایەتی نەکات .

ئەمە و چەندین مەرج و ئادابی زۆر هەن ئەمانە دیارترینیان بوون .

پ ٤ / ئایا نوێژی سوننەت لە دوای نوێژەکان دەکرێت؟ وە شەونوێژ چەند ڕکاتە؟

و/ نوێژی سوننەت لە پێش و پاش نوێژە فەرزەکان دەکرێت لە پاش و پێش نوێژی نیوەڕۆ، لە پاش و لە پێش نوێژی عەسر (هەرچەندە زانایان جیاوازیان هەیە بۆ پاش عەسر) لە پێش و لە پاش نوێژی مەغریب، لە پێش و لە پاش نوێژی عیشا، بەڵام نوێژی بەیانی تەنها لە پێشی نوێژی سوننەت هەیە لە پاشییەوە سوننەت نییە، شەو نوێژ تەنها یانزە ڕکاتە بەدەقی فەرموودەیەك کە عائیشە (خوای لێ ڕازی بێ) ڕیوایەتی کردووە کە دەفەرموێ:

(ماكان رسول الله يزيد في رمضان ولا في غيره عن إحدى عشرة ركعة)[١٢].

(٩) (رواه مسلم) .

(١٠) (رواه البخاري ومسلم) .

(١١) (رواه مسلم) .

(١٢) (رواه البخاري ومسلم) .

واتــه: پێغەمبــەری خــوا ¢ هــەرگیز لــە ڕەمەزان و غەیری ڕەمەزاندا لـە یانزە ڕكـات زیاتری نەكردووە

پ ٥ / مـن خوشـكیكم بـە مێـرد داوە بەكەسێك ئەوانیش ئەوكات منداڵێكیان لەمن مارە كردوە ئێستا منداڵەكە گەورە بوە من دەمـەوێت بیهێـنم بـەڵام نـام دەنـێ دەڵـێن پارەت دەدەینـێ ئایا ئـەم پارەیـە حەرامـە وەرگرتنی یاخودنا حوكمەكەی چۆنە؟

و/ پێــشەكی ژن بــە ژن ئەگــەر مــەرجی گۆڕینــەوەی تیـادا بێـت بـۆ نموونـە بڵێـت خوشكی خۆمت ئـەدەمێ بـە مـەرجێ تـۆش خوشــكی خــۆتم بــدەیتێ و مارەییــان بــۆ دانـەنرێ ئەمـە دروسـت نییـە، بـەڵام ئەگـەر مارەییان هەبێت ئـەوە هەنـدێ لـەزانایان بـە دروسـتیان دانـاوە هەرچـەندە ڕای پەسـەند ئەوەیـە ژن بـە ژن دروسـت نییـە وەك لـە حەدیسی صەحیحدا هاتووە پێغەمبەری خـوا ¢ نەهی كـردووە لێـی: (**نهى رسول الله ¢ عن الشغار**)[١٣] .والشغار هو أن يزوج الرجــل ابنته على أن يزوجه الآخر ابنته ولــيس بينــهما صداق ..وقال بعض العلماء جملة وليس بينــهما صداق من كلام نافع .

پاشـان بـە مێرددانـی كـچی منـداڵ لـە لایـەن خـاوەنی كـچە بـە تایبـەت بـاوك و بـاپیرە دروســــتە هەرچــــەندە لای زانایــــانی شـوێنكەوتوانی ئیمـامی شـافعی ڕەحمـەتی خوای لێ بێت ئەوەیان بە سوننەت داناوە كە باوك و باپیرە كچ بە مێرد نەدەن تاوەكو پێ دەكـات و پرسـی پـێ دەكرێـت ڕای پەسـەند ئەوەیـە ئەگــەر بــە منــداڵی بــە مێــرد درا دادەمەزرێت بە مەرجێك كچەكە لە كاتی باڵغ بونیـدا قایـل بێـت بـەڵام ئەگـەر قایـل نـەبوو هەڵدەوەشێتەوە ئەمە بۆ چوونی پێـشەوایان لـە هاوەڵـانی پێغەمبـەرە ¢ وەك(عومـەر، عـەلی، عبـد الله بـن مـسعود، ابـن عمـر، أبـو هريره) خوای گەورە لە هەموویان ڕازی بێت. جـا ئەگـەر كـچەكە ڕازی بـوو ئـەوە خێزانـی خۆتە و دەبێ بتدەنێ و زوڵم دەكـەن ئەگـەر قەدەغـەتان بكـەن ئەوكاتــە دەتــوانی بــۆ تەڵاقـدانی پارەیـان لــێ وەربگریـت، بــەڵام ئەگـەر ڕازی نـەبوو ئـەوە دانەمـەزراوە هـەر پارەیەكت دا بێت بۆت دەگەڕێتەوە .

پ٦/ من بەتەمام ببم بـە باڵـاپۆش إن شاء الله بە پشتیوانی خوای گەورە پرسیارەكەی مـن لێـرەدا ئەوەیـە ئەگـەر تەوبـە بكـەیت وەك منداڵێك وایت كە تازە لـەدایك بوبێـت؟ یـانی

(١٣) (رواه أحمد ومسلم).

هەموو ئەوانەی پێشتر کردوومە کە بوەتە مایەی سەرپێچیەکانی خوای گەورە بۆ نموونە من پێشتر کەسێکی سفور بووم ئێستا خوای گەورە هیدایەتی داوم بڕیارێکی وام داوە کە ببم بە بالآپۆش ئایا خوای گەورە تاوانی سفوریەکەم هەموو بۆ ئەسڕێتەوە و لاپەڕەیەکی نوێ لە ژیانم هەڵئەدرێتەوە من تەمەنم ١٩ساڵە خوێندکاری زانکۆم توخوا زوو وەڵامم بدەنەوە با دڵم مورتاح بێت .

و/ ئافرەتان لەسەریان واجبە لەشیان داپۆشن و جلی شەرعی لەبەر بکەن ئەمەش دەبێتە هۆی ڕەزامەندی خوای گەورە و پاراستن بۆ خۆیان لە چاوی خەڵکانی خراپ و مانەوەیان لەسەر حەیا و پاکی ڕەوشت و بەو کارەیان دەبنە ڕێگرێك لەبەردەم گورگەکانی ڕەوشت خراپی و هەڵناوەرێن لە ژێر دەستیان دا کە پاشانیش هیچ بەهایەکیان بۆ دانانێن جا هەر سفورێك تەوبە بکات و ببێتە باڵاپۆش خوای گەورە تەوبەی لێ وەردەگرێ و تاوانەکانی دەسڕێتەوە وە خوای گەورە وای لێ دەکات کە تاوانی نەبووبێ وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێ:

(التائب من الذنب كمن لا ذنب له)[١٤] .

واتە: کەسی تەوبەکارو پەشیمان لەتاوان وەکو ئەو کەسەوایە کەتاوانی نییە وە ئەو دڵخۆشی و خۆشبەختییەی هەستی پێ دەکەیت ئەو دەرگایە بۆ خۆشبەختی گەورەتر لە دونیا و قیامەتداإن شاء الله جا خێراکە ساتێك زووتر تەوبە بکەو جلی شەرم و حیشمەت و ڕێز لەبەر بکە نەفرەت بێت لە جلی سفور و نەهێشتنی دین و ڕەوشت.

پ٧/ ئایە بانگدان بە کۆمپیوتەر لە مزگەوتەکاندا جائیزە؟ کە مەبەست لێی یەکخستنی بانگەکانی ناوشار و نەهێشتنی بیدعەیە، چونکە جاران کێشەی ئەوەمان هەبوو کە شکات دەکرا لە هەندێ مزگەوت کە فاتیحا نادات لە دوای بانگ یان صەلاوات نادەن . خوای گەورە پاداشتان بداتەوە.

و/ بانگدان عیبادەتێکی بەرز و بەڕێزە و چەندین فەرموودە هاتوون لە باسی فەزڵ و چاکە و گەورەیی ئەو عیبادەتە وەك حەدیسی أبو هريرة رضي الله عنه کە ئەڵێ:

(أن رسول الله ﷺ قال: لو يعلم الناس ما في الأذان والصف الأول ثم لم يجدوا إلا أن

(١٤) (صحيح الجامع الصغير: ٣٠٠٨) .

يستهموا عليه لاستهموا ولو يعلمون ما في التهجيد لاستبقوا إليه ولو يعلمون مافي العتمة والصبح لاتوهما ولو حبواً(١٥).

واته: ئەگەر خەڵكی بیانزانیایە كە بانگ و ڕیزی یەكەمی نوێژ چەند پاراستنی تیایە ئەنجا چار نەبوایە بۆ دەستكەوتنی ئەو خێرە تەنها بە پشك خستن (قرعە) نەبێت ئەوە دەیانكرد، وە ئەگەر بیانزانیایە زوو ڕۆیشتن بۆ نوێژی نیوەڕۆ چەند خێر و پاداشتی تیایە ئەوە پێشبڕكێیان دەكرد وە ئەگەر بیانزانیایە نوێژی عیشا و بەیانی چەندێك پاداشتیان هەیە ئەوە بە گاگۆڵكێ بۆیان دەڕۆیشتن جا دانانی بانگ بەو ئامێرانە دەبێتە هۆكاری لەناودانی ئەو پاداشتەی دانراوە بۆ موسڵمانان كە ئەو حەدیسانە هانیان دەدات بۆی، ئەنجا بانگ دانی هەموو موسڵمانان لەیەك كاتدا شتێكی واجب و پێویست نییە كە ئەگەر نەكرا موسڵمان پێی تاوانبار بن بەڵكو مەسەلەكە فراوانە و ئەوەندەش قورس نییە لەسەر موسڵمانان لەوانەش هۆكار بۆ ئەم بیرۆكەیە ئەو خشتانەبن كە كاتی نوێژەكانیان تیادا نووسراوە كە زۆربەیان وە زۆر كاتیشیان بۆ نوێژەكان هەڵەیە ئەنجا پێشەوایانی مزگەوتەكان دەتوانن بانگ دوابخەن بەمەرجێ موخالەفەی سوننەتی تیادا نەبێت وە لەبەر بەرژەوەندییەكی شەرعی بێت وەك ئەوەی لەماڵی خوادا لەڕەمەزاندا نوێژی عیشا دوو سەعات دوای مەغریب بانگی بۆ دەدرێت .

پ٨/ من گەنجێكم كە دێمە سەر ئینتەرنێت سایتی خراپ دەكەمەوە زۆریش هەوڵ ئەدەم نەیكەمەوە بەس ناتوانم.

و/ ئینتەرنێت ئامێرێكی دوو لایەنە بۆ چاك و بۆ خراپ بەكاردێت بۆیە پێویستە موسڵمان وریا بێت بۆ شتی چاك بەكاری بهێنێت وە وریای ئەو بەرنامەو سایتە خراپانە بێت كە دەبنە هۆی نەهێشتنی دین و ڕەوشتی مرۆڤەكان بەتایبەت گەنجان زۆر پێویستە ئەگەر دڵنیا نەبێت نەچنە سەر ئینتەرنێت یان بەرنامەی (بلۆكەر) و چەندین بەرنامەی قەدەغە كردنی كردنەوەی سایتە بێ ڕەوشتەكان دابەزێنێتە سەر كۆمپیوتەرەكەی جا ئەگەر توانای بەسەر نەفسی خۆیدا نەبوو ئەوە نابێ بچێتە سەر ئینتەرنێت، چونكە یەكێك لەمەرجەكانی تەوبە كردن ئەوەیە

(١٥) (رواه البخاري) .

نەچێتەوە سەر ئەو کارەو ئەو جێگایەی تاوانەکەت تیادا کردووە بەجێی بهێڵێت .

پ٩/ من ماوەیەك پێش ئێستا دوکانێکم بڕا (دزرا) وە تا ئێستا کابرای دز نەدۆزراوەتەوە جا بۆ دۆزینەوەی ئەو کەسانە خەڵکی هەندێ کەسیان بۆ دەستنیشان کردووم کە لەڕێگەی ئەوانەوە بتوانم بیاندۆزمەوە ئەم جۆرە کەسانەش بە عیلمی پاراسایکۆلۆژیا یان بە تەنوینی موگناتیسی ئەم کارە دەکەن بەڵام من بڕوام پێیان نییە وەپێشم وایە ئەم جۆرە کارانە گوناهە جانازنم ئێوەی بەڕێز لەم بارەیەوە چی دەڵێن؟

و/ هەر کەس شتێکی دزرا دەتوانێت هۆکارەکان بگرێتە بەر بۆ دۆزینەوەی دزراوەکەی بەڵام بە هۆکاری واقعی کە لە مەحکەمەی موسڵماناندا کاری پێ دەکرێت لە درێژایی مێژووی حوکمڕانی موسڵماناندا لەوانە دۆزینەوەی شتەکەی بە دەستی دزەکەوە یان دان پیانانی دزەکە بەوەی کە ئەو دزیویەتی یان بوونی شایەت لەسەری بەم شێوەیە تۆمەت جێگیر دەکرێت چونکە قاعیدەی شەرعی وایە دەڵێ: (المتهم بري حتی یثبت علیه الدلیل) یان (الأصل براءة الذمة) بەڵام بە پاراسایکولوژیا یان (تنویم المغناطیس) یان بە جادووگەر و ساحیر یان بەهەر شتێکی ناواقعی تاوانباری ئەو کەسە ناسەلمێنێت و جێگیر ناکرێت ئەوەش بزانە لە زۆربەی ئەمانەی باسکران جنۆکە و شەیتانەکان ڕۆڵی خراپ دەبینن بۆ دروست کردنی ئاشوب و فیتنە لە نێوان موسڵمانان و ئادەمیزاد بە گشتی .

پ١٠/ ئایا لەسەر قەبران مردوو ئاگای لێیە کە قورئانی بۆ ئەخوێنن؟

و/ قورئان خوێندن لەسەر قەبران کارێکی خراپە و هیچ بەڵگەیەك نەهاتووە کە هیچ کەس لە هاوەڵان و پێشەوانیان کردبێتیان سەرەڕای ئەوەی بەڵگەش نەهاتووە کەوابوو بیدعەیە و دەبێ موسڵمان خۆی لێ بپارێزێ بۆ مەسەلەی ئایا مردووەکان ئاگایان لێیەتی نەخێر مرۆڤ کە مرد لەم دونیایە پەیوەندی دەبچڕێ بەڵگەش بۆ نەبیستنیان ئەوەیە کە خوای گەورە دەفەرمووێ:

﴿وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ﴾ [فاطر: ٢٢].

واتە: تۆ ناتوانیت دەنگی خۆت بگەیەنی بە مردووکان ئەمە ئەگەر بۆ پێغەمبەر ﷺ وا بێت بێ گومان بۆ کەسانی تر وەك خوێنەرانی سەر گۆڕستانەکان ناتوانن بیگەیەنن کە زۆربەیان ئەو خوێندنەیان بۆ

پارە و پول و سامانی دونیایە خوا پەنامان بدات .

پ١١/ ئایا میز کردن بە پێوە جائیزە؟

و/ یەکێك لە ئادابەکانی دەست بە ئاو گەیاندن ئەوەیە لە شوێنێکدا ئەو کارە ئەنجام بدەیت کە جلوبەرگ و گیانت پیس نەبێت هەروەها بە پێوە میز کردن ئەگەر ببێتە مایەی پیس بوونی ئەوانە ئەوا دروست نییە، جا میزکردن بە پێوە جوان نییە و پێچەوانەی ئاکارەکانە، بەڵام ئەگەر بە پێوە بکرێت و لەش و جل و بەرگ پیس نەکات دروستە .

عائشە (خوای لێ ڕازی بێ) ئەفەرمووێ:

(من حدّثكم أن رسول الله ﷺ بال قائماً فلا تصدِّقوه ما كان يبول إلا جالساً)[١٦].

واتە: هەر کەس پێی ووتن پێغەمبەری خوا ﷺ بە پێوە میزی کردووە ئەوە باوەڕی پێ مەکەن، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ هەمیشە بە دانیشتنەوە میزی دەکرد . ئەمە سوننەتی بەردەوامی پێغەمبەری خوایە ﷺ بەڵام دەبینی (حذيفة ؓ) ئەفەرمێت:

(أن النبيّ ﷺ انتهى إلى سباطة قومٍ فبال قائماً فتنحيتُ عنه فقال أُدنه فدنوت حتى قمت عند عقبيه فتوضأ ومسح على خفيه)[١٧] .

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕۆیشتە سەر سەرانگوێلکەیەك بە پێوە میزی کرد منیش دورکەوتمەوە لێی فەرمووی نزیك بەرەوە نزیك بومەوە تا لە پشتیەوە وەستام جا دەستنوێژی کرد و مەسحی کرد لەسەر خوفەکانی.

ئەم فەرموودەیە بەڵگەی ئەوەی تێدایە کە جائیزە بەمەرجێك پارێزراو بێت لە پرش و پیس بوون .

بۆچوونی عائیشە لەسەر ئەوە بنیات نرابوو کە نەیبیستبوو بەڵام بینیبوی لە زانستدا بەوەی (حذيفة ؓ) کار دەکرێت کە جائیزە.

پ١٢/ حوکمی صیغە یان هاوسەرێتی بۆ ماوەیەکی کەم چیە؟

و/ زەواجی سیغە یان کاتی زانایان پێناسەیان کردووە بەم شێوەیە کە بریتیە: (زەواجی کات بۆ دانراو بە زەمانێکی زانراو یان نەزانراو کە کۆتایەکەی ٤٥ ڕۆژە کە ئەو

(١٦) رواه الخمسة إلا أبو داود وصححه الألباني في: سلسلة الأحاديث الصحيحة: ٢٠١) .

(١٧) (رواه الجماعة) .

زەواجەیە هەڵدەوەشێتەوە بۆ ئەو ئافرەتانەی حەیزیان نەماوە بەو کاتە وە بە دوو حەیز بۆ ئەو ئافرەتانەی دەکەونە حەیزەوە وە چوارمانگ و دەڕۆژ بۆ ئەو ئافرەتانەی (سیغە)کرابن بەڵام پیاوەکانیان بمرن حوکمی ئەم زەواجە تەنها ئەو مارەیەی پێ دەدرێت کە بەمەرج گیراوە وە هیچ نەفەقەیەکی نادرێتێ و نە میرات وەردەگرێت وە هیچ عیدەیەکی نییە ئەو چوار مانگ و دەڕۆژە نەبێت وە بەو زەواجە هیچ خزمایەتیەك جێگیرنابێت و خزمایەتی ژن و ژنخوازی پێ جێگیر نابێت)

حوکمی ئەم زەواجە ئەوەیە کە زۆربەی زانایانی ئیسلام بە حەرامیان داناوە بەبەڵگەی:

یەکەم: خوای گەورە دەفەرمووێ:

﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلاَّ عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمْ الْعَادُونَ﴾ [المؤمنون ٥-٧] .

دووەم: (سبرە الجهینی) ئەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی:

(یا أیها الناس اني قد كنت أذنت لكم في الاستمتاع من النساء وإن الله حرّم ذلك إلى يوم القيامة فمن كان عنده منهن شيء فليخل سبيله ولا تأخذ مما آتيتموهن شيئاً)(١٨) .

کەوا بوو ئەم زەواجە شتێکی خراپ و حەرامە و با چیتر ئافرەتان نەکرێن بە کاڵا و بۆ کاتێکی کەم بۆ تێرکردنی ئارەزووەکان کڕین و فرۆشتنیان پێوە بکرێت .

پ١٣/ ئایە لەشەرعی ئیسلام زەواج میسار هەیە، ئەگەر نییە ئەوانەی ئەو زەواجیان کردوە تاوانەکەیان چییە؟وە ئەگەر هەیە چۆنە؟

و/ زەواجی مسیار یەکێکە لەو زەواجانەوەی لەم سەردەمەدا پەیدا بووە و پێشتر لەناو موسڵمانانداا نەبووە ئەسڵی ووشەکە دەگەڕێتەوە بۆ (سیر) واتە: ڕۆشتن بەمانای ئەوەی مێردەکە بەبەردەوامی لای ژنەکە نەبێت هەرکات ڕێی کەوتە ماڵی ژنەکە دەچێت بۆ لای هۆکاریش بۆ دروست بوونی ئەم زەواجە زۆرن لەوانە:

١- زۆربوونی ڕێژەی ئافرەتان لە کۆمەڵگادا.

٢- کارنەکردن بە هاوسەرگیری ئیسلامی و لەبەرچاوگرتنی تەنها مەرجی جوانی بۆ

(١٨) (رواه مسلم: ٣٤٠٨).

ئافرەتان یان هەبوونی پلەوپایە و بڕوانامـە و سامانی دونیا .

٣- گران کردنـی مـارەیی ئافرەتـان وگرنگـی دان بە ماڵ و باڵەخانە و زێڕ و زیو .. هـەموو ئەمانە بوونەتە مایەی قەیرە کردنی کچان و شونەکردنیان لەمەشەوە کچان ناچار بوونـە دەسـت هـەڵگرن لـە هەنـدێ لـە مافـەکانی خۆیـان لـە شـوکردندا لەوانـە خـەرج و مـاڵ لەکاتێکدا ئەم دووانە مافی ئافرەتانن بەسەر پیاوانـــەوە ئـــەوەش بزانـــە ڕوکنـــەکانی هاوسەرگیری ئەمانەنن:

کچ و کـوڕ وخـاوەنی کـچ و (پێـدان و قـەبوڵ کـــردن) و بـــوونی دوو شـــایەت دەبینـــی هاوســـەرگیری (مـــسیار) هـــەموو پێـــنج ڕوکنەکـەی تێدایـە تـەنها ئەوەنـدە هەیـە ئافرەت لـە مـاڵی بـاوکی خۆیـدا یـان لـەماڵی خۆی دەمێنێتەوە بـە بـێ مـافی داوا کردنـی ماڵ وخەرج (نفقة) هەر کات مێردەکە ڕۆشت دەچێتە ماڵی ژنەکە یان ماڵی باوکی ژنەکە .

ئـەوەش بزانـە ئـەم زەواجـە کـاتیی نییـە و مـارەییش بـۆ ئافرەتەکـە دیـاری کـراوە جـا حـوکمی زانایـان ئەوەیـە هەنـدێ لـەزانایان فـــەتوای ئـــەوەیان داوە کـــە مەرجـــەکانی هاوسـەرگیری شـەرعی تێدایـە تـەنها ئەوەیـە ئافرەتەکە (تەنازول لە مافی خۆی دەکات) .

بـەڵام کەسـانی تـریش ڕای جیاوازیـان هەیـە دەڵێن بوونی ماڵ و خەرج (نفقة) ناگەڕێتـەوە بۆ ویستی ئافرەتەکە بـەڵکو تـشریع کـراوە لەسـەر پیـاوان و حیکمـەتی تیادایـە وە لـەم شـێوەیە دل (سـالاری پیـاو) لـەناو دەچـێت وەك خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿ الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاء ﴾ [النساء: ٣٤]

لەمەشەوە چەندین کەم و کـوڕی و نوقـسانی وخراپە ڕوو ئەدات وەك:

١- دووری مێردەکـــە لـــە چـــاودێری و پەروەردەی ئەو ئافرەتە.

٢- مـــەحروم بـــوونی ئـــەو منداڵانـــەی دەکەونەوە لە پەروەردەی باوك .

٣- قـورس بـوونی خـەرجی دان لەسـەر ئافرەتەکە .

٤- کرانەوەی دەرگای بایەخ نەدان و بەسـەر نەردنـەوەی ژنەکـە لـە لایـەن مێردەکـەوە ئەمەش ئەگـەری ڕوودانـی کـاری خراپـی لـێ دەکرێت .

٥- سـاردکردنەوەی خـەڵك لـە زەواجـی ئیسلامی کارپێکراو بە هـۆی هـەڵگرتنی مـاڵ دروسـت کـردن و خـەرج دانـی ژنەکـە کـە ئەمـەش لـەم سـەردەمەدا دژوارە و ئەمەشـە

هۆی ژن نەهێنان و قەیرە بوونی زۆرێك لە کچان .

بۆیە ئەمەیان بەکارێکی خراپ دانـاوە و ڕەخنەیان لێگرتووە تەنانەت لە کۆمەڵگەدا کەسانێکی کەم نەناسراو ئەو کارەیە دەکەن بە تایبەت ئەو خانەوادەو خێزانانەی لەناو کۆمەڵگەدا پلەو پایە و ناوبانگیان هەیە و خاوەنی کەسایەتی خۆیانن ئەو کارە ناکەن جا وا چاکترە ئەم دەرگایە نەکرێتەوە و هاوسەرگیری شەرعی زیان نەبینێت چونکە بەڕاستی ئەمە کاردەکاتە سەر هاوسەرگیری ئیسلامی کارپێکراو.

خوایش زاناترە.

پ١٤/ من لەم وڵاتە هەموو کەس خۆی تەئمین دەکات (تأمین حیاة) پارە دەدەین مانگانە بە ئەو بانکە بۆ ئەوەی ئەگەر شتێکمان لێ بقەومێ ئەوان یارمەتیمان دەدەن بەڵام نازانم بۆ ئەو پارەیە حەرامە؟ من منداڵەکەم ساڵی پار سوتا زۆر شوێنی سەقەت بوو ئەگەر ئەو پارە لەوان وەربگرم بۆ تەجمیل کردنی منداڵەکەم ئەو پارە بە هەمان شێوە حەرامە؟ خوای گەورە یارمەتی دەری هەموو موسڵمانان بێت لەگەڵ ئێوەش.

و/ مەسەلەی تأمین لە فیقهی ئیسلامی دا بریتییە لە گرێبەستێك لە نێوان بیمەدار (مؤمن) لەگەڵ بیمەکراو (مؤمن لە) کە بریتییە لەو کەسەی بیمە بە قازانجی بەمەرج گیراوە کە بڕێك لە ماڵ یان موچەیەك یا ماڵێکی بەرامبەری پێ دەدرێت لەکاتی ڕوداودا یان لەکاتی ترسدا کە لە گرێ بەستەکەیاندا ڕوون کراوەتەوە بە پێی قیست لایەنی یەکەم دەیدات بە لایەنی دووەم، ئەنجا ئەوەش بزانە (بیمە) تأمین جۆری زۆرە وەك بیمەی بازرگانی، کەسێتی، ژیان، کۆمەڵایەتی....هتد .

جا زانایانی سەردەم لە دوای تاوتوێ کردنی زۆر ئەم کارەیان بە حەرام داناوە چونکە سوخواردنی تێدایە و کەم و زۆری تێدایە وە قومار و نەزانینی تێدایە، جا پێویستە موسڵمان خۆی لەم کارە بپارێزێت .

پ١٥/ ئایا لەبەرکردنی پانتۆڵ حەرامە؟

و/ پانتۆڵ جلوبەرگی موسڵمانان نییە و چەندین خراپەی تیادایە وەك ئەوەی گۆڕینەوەی جلوبەرگی شەرعی بەو جلە و دەرخستنی لەش و لاری ئەو کەسانەی لەبەری دەکەن ئەم حوکمە بۆ پیاو ئەوەندە هەیە ئەگەر پان و پۆڕ بێت هەندێ لە

زانایـانی ئـەم سـەردەمە فـەتوای دروسـتیان داوە، بــەڵام ئامۆژگــاریم ئەوەیــە ئەگــەر پێویست نەبێت لەبەر نەکرێت، بەڵام بۆ ژنان دروسـت نییـە بـە هـیچ شـێوەیەك چـونکە لاسایی کردنـەوەی پیـاوانی تیادایـە و زیـاتر جـوانی ئافرەتـان دەردەخـات وە دەبێتــە هۆکاری فیتنـە و بـێ ڕەوشـتی و نەهێشتنی شـەرم و حیـشمەتی ئافرەتـانی موسـڵمانان بۆیـە پێویـستە ڕێگـە نـەدرێت بـە ئافرەتـان کەمتەرخەمی تیادا بکەن .

پ١٦/ نینۆك درێژکردن حەرامە؟

و/ نینۆك کـردن و پـاك ڕاگرتنـی نینۆکـەکان یەکێکــە لــە دروشمــەکانی پێغەمبــەران و دروشمی موسڵمانان وەك لە فەرموودەی أبـو هریـرە ‌ ‌دا هـاتووە پێغەمبـەری خـوا ‌ فەرموويـەتی: (خمس من الفطرة : ... وتقلــيم الأظفار)[19] .

واتە: پێـنج شـت لـە فـیترەت و ئیمـانن:.... نینۆك کردن .

جا درێـژ کردنـەوەی نینـۆك کـارێکی پـیس و حەرامـە و پێـچەوانەی ئـەو فیترەتەیـە کـە مرۆڤـی لەسـەر دروسـتکراوە و فـەرمانی پـێ کراوە لەوەش خراپتر ئێستا کەسانی خراپ و تاوانبار و عاشق وخنکاو لە نـاو دەریـای بـێ بنـی شـەیدا بـوون و بـێ هۆشـیدا ئـەو کـارە دەکەن تاوەکو بووەتە هۆی ناسینەوەی ئەو کەسانەی ئـەوە ڕەفتاریانـە بۆیـە یـەکێك لـە نیشانەکانی لەدەستدانی ژیری و هۆش و فام لای کەســانی ئارەزووپەرسـت و عــەودالانی ڕەگــەزی بەرامبــەر بــەبێ شــەرعی ئەوەیــە نینۆکـت درێـژ بکـەیت ئـەگینا کەسـی پـاك و بەئیمان و ئازاد کـە خـۆی نەخـستبێتە داوی شـەیدابوونەوە پێویـستی بـەو جـۆرە کارانـە نییە .

پ١٧/ ئایا بەکارهێنانی مۆسیقا بۆ مەبەستی چاکە حەرامە؟ وەك سامی یوسف کە ئێـستا بــەدیلی گــۆرانیيــە خراپەکانــەی ئــەم سـەردەمەیە، چـونکە ئەوەنـدەی گـوێی لـێ دەگـرم دڵـم پـاراو دەبـێ بـە یـادی خـواو پێغەمبەر ‌ ئیتر نازانم بۆ حەرامە؟ ئەگـەر وابێت ئینتەرنێت و سەتەلایت خراپن خـۆ لـە سـەردەمی پێـشودا نـین و بیدعـەن، وە ئایـا ئیمـامی عومــەر ‌ ‌ لەسـەردەمی خـۆی دا دەســت بڕینــی دزی نەهێــشت لەکاتێکــدا پێغەمبەر ‌ فەرمانی پێ کردبوو بەرامبـەر

---

(١٩) (رواه الجماعة) .

دزی کردن کەوا بێت ئەبێ اجتهاد بە پێی کات و شوێن بگۆڕێت .

زۆربەی مەلاو زاناکان دەڵێن موسیقا گەر بۆ کاری چاکە بەکار بێت حەرام نییە، وە ئەگەر حەرام بێت کەواتە ئەو هەموو ڕاگەیاندنە ئیسلامیانە لە کوفرو خەڵوەتدان (لَهْــــوَ الْحَــــدِيثِ) خـوای گـەورە کـە فەرموویەتی مەبەست شتێکە کە دین ناشرین بکات و قورئان لە بەرچاو خەڵکی بخات "امام محمدی غەزالی ئەفەرموێت: ئەگەر قورئانیش بۆ لەبەر چاوخستنی خەڵك لێ بدەیت هەر حەرامە وە باسکراوە کە جارێکیان گوێی لە شیعرە نیشتیمانییەکانی أم کلثوم گرتووە ؟

و/ حوکمی گۆرانی مۆسیقا حەرامێکی ڕوون و ئاشکرایە و چەندین جار بەڵگەکانمان خستۆتە ڕوو ئەنجا کارو پیشەی پێغەمبەران و هاوەڵان و دۆستانی خوا نەبووە وە بەدیلی گۆرانیش بریتییە لە قورئان و ذیکر و زانست و موناجاتی خوا (جلّ جلالە)، سەردەمی زێڕینی ئیسلامەتی سەردەمی هاوەڵان کەسانی وەك (سامی یوسف)یان نەبووە گۆرانیان بۆ بڵێ ئەگەر بهاتبایە کارێکی چاك بوایە و ئیمان بەوە زیادی بکردایە ئەوە چەندین کەس خۆی بۆ تەرخان دەکرد و دەبوو بە بەشێك لە ئایینی پیرۆزی ئیسلام، ئەنجا ئەو بەڕێزەش کە ئەڵێ بە بیستنی دڵم پاراو دەبێ بە یادی خواو پێغەمبەری خوا ﷺ ئەڵێم: ئەوە تۆ بەکەمی گوێ دەگریت لە گۆرانییە ئیسلامیەکان و سرودەکان ڕۆژ لە دوای ڕۆژ وات لێ دێت ئەگەر وریای خۆت نەبیت ئەوانە دەبنە بەدیلی قورئان و ذیکر و دوعاکردن وەزیاتر مەیلت بۆ شیعر و سرود و گۆرانییەکان دەچێت ئەنجا خەیرێکی زۆر لەدەست دەچێت، ئەنجا ئەڵێم ئینتەرنێت و سەتەلایت دوو ئامێری چاکن و بواری خزمەتکردنیان زۆر تێدایە بەکۆمەڵگە ئەگەر بە چاکی بەکار بهێنرێت وە قیاس کردنی بە ئامێرەکانی گۆرانی و مۆسیقا زۆر دوورن لەیەکەوە، وە کەئەڵێی لەسەردەمی پێشوودا نەبووە بۆ ئەم بڕگەیەت پێم خۆشە ڕوون کردنەوەیەکت پێشکەش بکەم دەربارەی بیدعە:

بیدعە جۆری زۆرە لەوانە:

یەکەم: بیدعەی دینی .

دووەم: بیدعەی دونیایی .

سێ یەم: بیدعەی زمانی .

یەكـەم: بیدعـەی دینـی هـەمووی خراپـە و ئایینی پیرۆزی ئیسلام پێویستی بە داهێنانی ئـاین نییـە، چـونكە خـوای گـەورە دەفەرمووێت:

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِيناً﴾ [المائدة: ٣] .

وە چـاك و خراپـی نییـە بـەڵكو هـەموو بیدعەیەكی ئایینی گومڕاییـە بەبەڵگـەی ئـەو حەدیـسەی كـە پێغەمبـەری خـوا ¢ دەفەرموێت:

(من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد)[٢٠].

واتە: هەركەس بیدعە لەم دینەی ئێمە بكات و لـەدین دا نـەبێت ئـەوا قـەبووڵ ناكرێـت (تەماشاكە دەفەرمووێت لەم دینەی ئێمەدا).

دووەم: بیدعەی دونیایی: ئەم بەشە تایبـەت نییـە بەسـەردەمێكەوە وە ئـایینی پـیرۆزی ئیـسلام هـانی شـوێنكەوتوانی دەدات بـۆ بـەدیهێنان و نوێكـاری و بەدەسـت هێنـانی شـتی خزمـەت گـوزاری بەكـەڵك و بەسـود، تەنها مەرج ئەوەیە ئەو شتانە دژ بە ئیـسلام نـەبن وەكـاری ناشـەرعیان پـێ نـەكرێت ئەوكاتـەش شـتی بەكـەڵك و بەسـودی پـێ بكرێت و شتە حەرامەكانی قەدەغە دەكرێت.

سێیەم: بیدعەی زمانی: وەك ئەوەی ئیمـامی عومەر i لەسەردەمی خیلافەتی خۆیدا كە جـارێكی تـر موسـڵمانانی لەسـەر نوێـژی تەراویح كۆكردەوە كـە پێغەمبـەر ¢ لەبـەر واجب نەكردنی وازی لێهێنابوو لەسەر هەمان نوێـژ و هـەمان ژمـارەی ڕكاتـەكان و بەجەماعـەت وەك چـۆن لەسـەردەمی پێغەمبەر ¢ دەكرا، بۆیە فەرمووی: (نعمت البدعة هذه) ئەمەش هیچ پەیوەندی بە حەڵاڵ و حەرامەوە نییە لێرەدا دەبێ هـەموو لایـەك ئـەوە بـزانن كاتێـك شـوێنكەوتوانی سـەلەف باسـی بیدعـە دەكـەن ئـەوە بـاس و دیـاری كـردن و تێگەشـتن و پـۆلێن كردنیانـە وە لەسەر ئەو سێ تەوەرە دەڕوات . ئەنجا ئـەو قیاسەی كردووتە كە دەڵێیت ئیمامی عومـەر دەستبڕینی دزی بەكار نەهێناوە، بزانە:

یەكەم: ئەمە لە ساڵی برسێتی و لەنەبونیـدا بووە (عام المجاعة) .

دووەم: پێغەمبـەری خـوا ¢ لـەكاتی شـتی واجـب دەفـەرموێت (وما أمرتكم به فأتوا منـه مااستطعتم) مەبەستم بڕگەی (مـا اسـتطعتم) بەڵام لەباسی حەرامدا دەفەرموێت:

---

(٢٠) (صحيح الجامع الصغير: ٥٩٧٠).

(وما نهيتكم عنه فاجتنبوه)[٢١] .

دەبینی باسی (استطاعة)**ی تێدانییە و هەردەبێ نەکرێت ئەنجا کە دەڵێی زۆربەی مەلاکان ئەڵێن حەڵاڵە:**

یەکەم: زۆرینە هەرگیز بەڵگە نەبووە دەبینی زۆربەی خەڵك ڕقی لە ڕاستییە:

وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ) [المؤمنون: ٧٠].

ئەنجا لەگەڵ ڕێزماندا بۆ مەلاکان بەڵام فەتوا کاتێك وەردەگیرێت بەڵگەی هەبێت، زانایان ڕەحمەتی خوایان لێ بێ ووتوویانە لەوانە:

یەکەم: أبو حنيفة: **دەفەرمووێت:**

(لا يحل لأ حدأن يأخذ ب قولنا ما لم يعلم من أين أخذناه).

دووەم: مالك ئەفەرمووێت:

(إنما أنا بشر أُخطيء و أُصيب فانظروا في رأيي فكل ماوافق الكتاب والسنة فخذه وكل ما لم يوافق الكتاب والسنة فاتركوه) .

سێیەم: الشافعي: دەفەرمووێت:

(كل ما قلـ ت فكان عن النبي ﷺ خلاف قولي مما يصح فحديث النبي أولى فلا تقلدوني) .

چوارەم: ئیمامی ئەحمەد ئەفەرمووێت:

(لا تقلدني ولا تقلد مالكاً ولا الشافعي ولا الأوزاعي ولا الثوري وخذ من حيث أخذوا).

بۆ زیاتر ئاشنابوون لەم ووتانە بڕوانە پێشەکی کتێبی (صفة صلاة النبي ﷺ) **نوسینی شێخ ئەلبانی .**

وە ئەو بڕگەیەی کە بەڕێزێکی تر دەیکات لە ئاوەها پرسیارێکدا کە باس لە ڕاگەیاندنی ئیسلامی دەکات کەگوایە لە کوفرو خەڵوەتدا دەبن، نا ئێمە بە کوفری نازانین و ڕێزیشمان بۆ هەموو لایەك هەیە کە خزمەتی دروستی ئیسلام بکات بەڵام ڕەنگە ئەوان لە ژێر فشاردا بن و نەتوانن خۆیان ڕاگرن یان بوونی هەندێ کەس کە لەناو قیادەی ئیسلامییەکاندا کە زۆر لای گرنگ نییە حەڵاڵ بێت یان حەرام چونکە پەروەردەیەکی سیاسی بووە و بەتەواوی لەسەر حەڵاڵ و حەرام پەروەردە نەبووەتەوە بە تایبەت لەبەر ململانێی سیاسی و حزبی بۆیە ناچار دەبێ ئەو بۆچوونەی خۆی تەعمیم دەکات بەسەر هەموو لایەنگرەکانیدا و لایەنگرانیش لەبەر کەمی زانست و متمانەیان بە قیادەی خۆیان پاساوی بۆ دێننەوە .

---

(٢١) (صحيح الجامع الصغير: ٣٤٣٠).

وە ئەو برِگەیەی ئەم بەرِێزە باسی دەکات کە ئەڵێ امام محمد غزالی گوێی لە گۆرانی گرتووە ..

یەکەمجار (محمد الغزالی) کەسێکە لەم سەردەمە ژیاوە نەزانایە و نە ئیمام بەڵکو نوسەرێکی چەواشەکاری دوژمنی مەنهەجی سەلەفی بووە تامردنی، وە راو بۆچوونی سەیر و ناقۆڵای هەیە بەتایبەت لە کتێبی (السنة النبویة) وە ناوبراو بریتی نییە لە ئیمامی غەزالی زانای بەناوبانگ کە لەسەدەی شەشەمدا ساڵی (٥٠٥) ی کۆچی مردووە .

وە گەورەترین شایەت لەسەر خراپێتی محمد غەزالی سەردەم ئەوەیە کە گوێی دەگرت لە گۆرانییەکانی (أم کلثوم) ی میسری کە هەرگیز زانایانی ئیسلام شتی وایان نەکردووە.

پ١٨/ من حالەتێکی ناخۆشم بەسەردا هاتووە ئەویش توشی وەسوەسە هاتووم لە راستی دا ئەو وەسوەسەی من توشی بومە لە کوفرەوە نزیکە ئایا چی بکەم تاکو لەم حاڵەتە خۆم بپارێزم؟

و/ یەکێك لە سیلاحەکانی شەیتان بۆ دژایەتی کردنی ئادەمیزاد بریتیە لە دروست کردنی (وەسوەسە) لە دڵی ئادەمیزاد دا ئەمەش جەنگێکی کۆن و بەردەوامی شەیتانە لەو کاتەوەی خوای گەورە ئادەمی دروستکردووە دوای ئەوەی خوای گەورە بە ئادەمی فەرموو لەبەهەشتدا بن خۆت و خێزانت وە لەبەروبوومی بەهەشت بخۆن تەنها ئەو دارە نەبێت بەڵام شەیتان ختورەی بۆ ئادەم کرد وەك خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَى﴾ [طـه: ١٢٠] .

تا ئادەم لە دارەکەی خوارد و ئەو کارەش بووە هۆی دەرکردنی لەبەهەشت و لەدەستدانی ئەو بەخششەی خوا و ناردنی بۆ سەر زەوی جا خاوی گەورە دەفەرمووێ:

﴿وَلاَ تَتَّبِعُواْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ﴾ [البقرة: ١٦٨] .

واتە: شوێنی هەنگاوەکانی شەیتان مەکەون، لێرەوە ئەوەمان دەست دەکەوێت شەیتان بۆ لەخشتە بردنی ئادەمیزاد بەیەکجار داوای شت ناکات بەڵکو هەنگاو و قۆناغ بە قۆناغ تاوەکو ئامانجەکانی بەدی دەهێنێ (وەسوەسە)ی شەیتان بوارەکانی زۆرن یەکێك لە بوارەکانی ئەوەیە کە خاوەنی ئەم پرسیارە ئاماژەی بۆ دەکات کە بریتییە لە وەسوەسە بۆ کردن لە بابەتی

بیروباوەڕ و کوفر پیێ کردن لێرەدا ئەمەوێت ئـەوە بـەخاوەنی پرسـیارو ئەوانـەی ئـەم جۆرەیان هەیە ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئـەوەی ئێوە ئیمانتان لە دڵدا هەیـە و لەگـەڵ کـوفرو بیێ باوەڕی دا دژایەتی دەکات وەك پێغەمبەر ¢ دەفەرمووێ: (ذلك صريح الإيمـــان)[٢٢].

بـۆ چارەسـەرکردنی (وسوسـە)زانایـان دوو شتیان داناوە:

یەکـەم: بەدەسـتهێنانی زانـستی شـەرعی بەتایبـەت لـەوەی کـە شـەیتان وەسوەسـەی تیادا دەکات .

دووەم: وازهێنان و بەقسەنەکردن و بـەدوادا نەچوونی ئەو ختورانەی شەیتان دەیانکات .

لەدوای ئەوانـەش پـەناگرتن بـەخوای گـەورە ونیـاز پـاکی بـۆ خـوا چـونکە هـەبوونی نیـاز پاکی پاراسـتن و سـەرکەوتنی خـوا مـسۆگەر دەکات.

پ١٩/ دەربـارەی هێنـانی کـچێکی ٩ سـاڵ لەلایەن پێغەمبەرەوە ¢ تاچەند ڕاستە؟

و/ ئـەو کچەی کـە پێغەمبـەری خـوا ¢ لـە تەمـەنی نـۆ سـاڵی دا هێنـای (عائیـشە)یـە دایکـی ئیمانـداران ئەمـەش ڕاسـتە و زۆر شـتێکی ئاسـاییە بـۆ دیراسـەکردنی ئـەم مەسەلەیەش پێویستە ئەم شتانەمان لا ڕوون بێت:

یەکـەم: مـارەکردنی کـچی تەمـەن منـداڵ دروستە پێش بـالغ بـوونی واتـە تـەنها مـارە بـڕین نـەك گواسـتنەوەی، ئـەم مارەبڕینـەی عائـشە کـە لـە بوخاریـدا بـەناوی (زواج الابكار)ەوە حەدیسی لەسەر هاتووە بەڵگەیە لەسەر ئەم مەسەلەیە .

دووەم: هانـدان بـۆ مـارە کردنـی عائـشە لەلایـەن پێغەمبـەرەوە ¢ وەحـی بـووە ویستی خوا بووە و هەواو ئارەزوو نەبووە.

سێیەم: عائشە هەرچەندە تەمـەنی نـۆ سـاڵ بووە پێگەشتوو و باڵغ بووە .

ئـەوەش بزانـە زۆرکەسـی دڵ نـەخۆش ئـەم مەسەلەیە دەوروژێنن بەمەبەستی تانـەدان و ڕەخنـەگرتن لـە ئیـسلام و پێغەمبـەران و پێغەمبـەر ¢ کـە ئـەڵێن (محمـد) کـچێکی تەمەن نۆ ساڵی مـارە کـردووە بـەڵام نـازانن ژنی یەکەمی (خدیجە بێـوەژن بـووە و پـێش ئەم دوو شوی تری کردووە و تەمەنیـشی لـە پێغەمبەر ¢ گەورەتربووە.

ئەوەش بزانە پێگەشتن و باڵغ بوون بەتەمەن نییـە و لەکەسێکەوە بۆ کەسێکی تـر و لـە

---

(٢٢) (صحيح سنن أبي داود: ٥١١١) .

شـوێنێکەوە بـۆ شـوێنێکی تـر دەگۆڕێـت بەتایبەت شوێنی گەرمەسێر و کەش و هەوای لادێ و دووربوون لە ژینگەی ئاڵۆز و تەنانەت جۆری خۆراك و پەروەردە کاریگـەریان هەیـە لەسەر گەیـشتن و گـەورەبوون بـا تەمـەنیش کەم بێت .

پ٢٠/ حــوکمی خواردنــەوەی تایگــەر چییە؟

و/ هەر شـتێك خواردنـەوەی زۆری مـرۆڤ بـێ هۆش بکـات ئـەوا خواردنـەوەی کـەم و زۆری حەرام دەبێت، چونکە بێهۆشـکەر (خمـر) ە، ئـەوەش زانـراوە لای هـەموو کەسـێك (خمـر) دروست نییە و قەدەغە کراوە لە شـەریعەتی ئیسلامدا بەڵگـەش ئەوەیـە (ما أسكر كـثيره فقليله حرام) وە (كلُّ مسكر خمر وكـل خمـر حرام) جا هـەر شـتێك ئەسـڵەکەی پـاك بێـت وەك گەنم و جـۆ و تـرێ ...هتـد، وە نەگاتـە ترشان (خمر) کە مرۆڤ بێهـۆش بکـات ئەگـەر زۆری لێبخوات ئەوا حەڵاڵـە کـەوا بـوو مـەرج ئەوەیە بێهۆش نەکات وە سەرچاوەکەی پاك بێت .

ئــەوەش بزانــە لیژنــەی هەمیــشەیی بــۆ توێژینــەوەی زانــستیەکان و فــەتوادان بــە حەڵاڵیان زانیوە[٢٣] .

تێبینی:

١- هەنـدێ جـار دەنوسـرێت ئەنـدازەی (لـە سەدا ٢ تا لەسەدا ٩) مادەی کحـولی تیادایـە بۆ ئەمەش زانایان لەهـەمان فـەتوادا ئـەڵێن: ئەگەر ئەمـەش زۆری لـێ بخوێـت سـەرخۆش بکات ئەوا کەم و زۆری حەرام دەبێت .

٢- بۆ ئەو کەسانەی پرسـیاری (تـایگر) یـان کردووە دەبێت بزانین ئەسڵی چییە پاکە یان نـا ئەگـەر ئـەو مەرجانـەی تیـادا بـوو ئـەوە حەڵاڵە.

٣- ئەم حوکمـە بـۆ هـەموو خواردنەوەیەکـە کە سەرخۆش نەکات بەهەر ناوێکەوە بێت.

والسلام عليكم ورحمةُ الله وبركاته

تێبینـی: ئـەم پرسـیارانە لـە سـایتی (**www.ba8.org**) بەهەشــــــتەوە: ئاراستە کراوە .

(٢٣) بڕوانـە فـەتوای ژمـارە (٦٨٠٥) کتـێبی (فتــاوى اللجنة الدائمة) بەرگی ٢٢ لاپەڕەی ١٤٨ .